

PAULO FREIRE
—
**AZ ELYNYOMOTTAK
PEDAGÓGIÁJA**

Fordította
Lukács Laura

Open Books

ELŐSZÓ A MAGYAR KIADÁSHOZ

Régi adósságot törleszt a hazai könyvkiadás az-
zal, hogy megjelenik Paulo Freire immár több
mint negyven nyelvre lefordított alapműve.
Freire neve nem ismeretlen Magyarországon,
de eddig inkább csak egy szűkebb közegnek volt
részletesebb tudomása róla. Pedig munkásságát
számos kontextusban sikerrel alkalmazták, és
ma is nagyra becsülik. Harmincöt tiszteletbe-
li doktori címet kapott, az adatbázisok szerint
műveire több mint félmilliószor hivatkoztak,
Az elnyomottak pedagógiája az egyik legtöbbit
idézett könyv a társadalomtudományok terüle-
tén. Freire rengeteg gondolkodót, pedagógust,
filozófust, teológust, kutató és gyakorlati szak-
embert, aktivistát inspirált és készített vitára.
Reflexióit sokan továbbgondolták vagy éppen bí-
rálták. A kritikai pedagógia irányzatainak¹ egyik
legfontosabb hivatkozási alapja. Talán érdemes
külön kiemelni egy személyt, akinek meghatáro-
zó iránymutatással szolgált a brazil filozófus: a
katolikus egyház jelenlegi vezetője, Ferenc pápa
szóhasználatában, írásaiban és beszédeiben vi-
lágosan tetten érhető Freire nyelvezete, többször
idézte, név szerint is említette őt.

Freire integráló gondolkodó, ugyanúgy hivat-
koznak rá ateista marxisták vagy posztmodern
teoretikusok, mint katolikus teológusok. Ez a
szélesebb körű befogadói közeg a csekély számú

¹ A kritikai pedagógiáról érdemes a *Fordulat* 28. számát
tanulmányozni.

hazai recenziójára is igaz: a baloldali *Fordulat* mellett például a katolikus oktatással foglalkozó Gloviczki Zoltán is reflektál művére.² Freire rendkívüli képessége abban áll, hogy a legkülönbözőbb irányból, területről érkező szakemberekre és olvasókra tud nagy hatást gyakorolni. Pedig célkitűzései között nem a nemzetközi tudományos és közéleti „hírnév” megszerzése állt az első helyen. Fő feladatának azt tekintette, hogy kiemelt tudatossággal, elméleti alapokon, ugyanakkor igen gyakorlatiasan megszervezze a legszegényebbek oktatását Brazíliában; majd ennek megérlelt, reflektív tapasztalatait tette közzé, hogy további kérdéseket provokáljon. Minden népszerűsége mellett egész életében alázatos maradt, kérdésfelvető munkájára szolgálatként tekintett.

De vajon hogyan maradhatott el a valódi és szélesebb körű reflexió a hazai filozófiai, társadalomtudományi, pedagógiai közegben? Ennek egyik oka valószínűleg – mint azt Gloviczki Zoltán is megjegyzi fentebb említett recenziójában –, hogy az a kifejezetten újmarxista hangvétel, amelyet kötete megüt, idegenül hatott mind a „létező szocializmusra” jellemző ortodox marxista fősodorban, mind a rendszerváltás utáni Marx-ellenes hangulatban. Több kísérlet is volt a megjelentetés elindítására, de mindeddig sikertelenül jártak. Az elkötelezetten Freirével foglalkozó közegekben bizonyára nem állt rendelkezésre a könyv lefordításához és kiadásához szükséges erőforrás, valamint hiányozhatott az

2 Gloviczki Zoltán: „Idő-szerű recenzió. Paulo Freire: *Az elnyomott pedagógiája*”, *Új Pedagógiai Szemle*, 2021/9–10, 117–122.

érdekérvényesítő képesség. Noha tehát az alapmű magyar nyelven nem volt hozzáférhető, Freire kisebb körben mégis jelentős hatást gyakorolt. Már 1985-ben megemlézték őt az *Andragógia* folyóiratban,³ és ebben a – felnőttoktatással foglalkozó – szférában lett először lényeges referencia, bár 1997-ig kellett várni arra, hogy az első magyar részlet *Az elnyomottak pedagógiájából* megjelenjen egy szöveggyűjteményben.⁴ A hazai andragógiai szakirodalomban ezek után többször hivatkoztak rá. 2004-ben neveléstudományi megközelítéssel írtam róla és a kritikai pedagógiáról,⁵ és ugyan ettől kezdve fel-feltűnt a pedagógiában is a rá való hivatkozás – különösen kiemelendő Tóth Tamás munkássága⁶ ezen a téren –, nem indult el komolyabb reflexió vagy vita Freiréről. A 2010-es évektől egy új generáció kezdett el intenzíven foglalkozni a kritikai társadalomtudománnyal: ennek egyik megnyilvánulása a Helyzet Műhely létrejötte és munkája. E körben egyre nagyobb érdeklődés az (új)marxista megközelítések pedagógiai vonatkozásai iránt is. A megnövekedett figyelem következménye valószínűleg, hogy a *Fordulat* folyóirat egy teljes

3 Mayerné Zsádon Éva: „Új, felnőttoktatással foglalkozó külföldi könyvek az OPKM-ben”, *Andragógia* 2., 1985, 87–90.

4 Paulo Freire: „Az elnyomottak pedagógiája” (részlet). In Maróti Andor (szerk.): *Andragógia szöveggyűjtemény II.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997. 27–33.

5 Mészáros György: „A »rossz arcúak« szava. A kritikai pedagógia kihívása”, *Iskolakultúra*, 2004/4, 84–101.

6 Pl. „A társadalmi egyenlőtlenségek termelése. A neoliberais oktatáspolitikai újbaloldali, kritikai elemzése a társadalmi egyenlőtlenségek tükrében”, *Új Pedagógiai Szemle*, 2016/3–4, 22–43.

tematikus számot szentelt 2021-ben a kritikai pedagógiának. Mindeközben a Közélet Iskolája tíz éve épít folyamatosan Freire gondolataira saját aktivista- és állampolgárképző, mozgalom-építő tevékenységében. A kritikai pedagógia mozgalmi dimenziójának irodalmát a szervezet képviselői szintén feldolgozták és népszerűsítették,⁷ a neveléstudománytól némileg eltérő irányt képviselve – erősen támaszkodva Gramscira és a magyar hagyományokra.

A portugálból fordított mostani kiadás igazi mérföldkő a Freirével és a kritikai pedagógiával foglalkozók számára. Remélhetőleg sokan megismerkednek a kézikönyvvel, és a hazai közegben is elindul végre a komolyabb filozófiai, nevelés-, társadalom-, politikatudományi, politikai, mozgalmi és pedagógiai gyakorlati recepciója.

Az elnyomottak pedagógiája 56 éve íródott. Rohamtempóban változó világunkban méltán gondolhatják egyesek tehát, hogy a mű gondolatai elavultak, meghaladottak – sokan így is tesznek. Számos konzervatív vagy liberális megközelítés szerint a '60-as és '70-es években reneszánszukat élő baloldali, újmarxista mozgalmaknak és elméleteknek azóta leáldozott, különösen a szocialista blokk összeomlása után. Az efféle prekonceptióval közelítő olvasóknak is feltétlen ajánlom e könyv elolvasását, hiszen Freire épp azzal emelkedik ki, hogy olyan humanista talapzatra építi fel munkáját, amelyek nemcsak a baloldali közegben bírhatnak revelatív erővel, de talán a baloldali gondolat egy, a hazai közegben merőben

7 Pl.: Udvarhelyi Éva Tessza (szerk.): *A felszabadítás pedagógiája. A kritikai pedagógia elmélete és gyakorlata*. Budapest, Közélet Iskolája, 2022.

újszerű arcát is képes lehet hitelesen felmutatni. Nem kizárólag a kritikai megközelítésen „kívülről jövők” között találkozunk olyanokkal, akik szerint korunk mára túllépett Freire művén. Számos támadás érte könyvét baloldali, mozgalmi körökben olyan bírálatokkal, miszerint nem reflektál a férfiuralomra (tehát férfiközpontú marad), vagy épp az elnyomottakat maga is további nyomás alá helyezi, mert őket teszi fő felelőssé saját sorsukat és a társadalmi átalakulást illetően, valamiféle hamis tudatot feltételezve náluk. Marxista közegekben „túlságosan” integráló filozófiája, az osztály kategóriájának elmosása, a humanista és keresztény tradíciókhoz való erős kötődése miatt kritizálták. Többek szerint Freire inkább hegelianus (azaz objektív idealista), és nem eléggé marxi (realista). Freire többször megerősítette, hogy az osztály számára is alapvető kategória, és félreértelmezésnek tekintette az írásának rendszerkritikai, marxista dimenzióját kilúgozó továbbgondolásokat. Mindazonáltal a fenti kritikák számos érdekes és jogos kérdést vetnek fel a brazil filozófus művével és munkásságával szemben. Ez nem jelenti azt azonban, hogy jelen első magyar kiadás ne volna roppant aktuális. Ugyanis egyrészt a fenti gondolatokhoz kapcsolódó vitákat itthon csak részben folytatta le a rendszerkritikus baloldal, másrészt még ha úgy is gondoljuk, hogy túlléptünk Freirén, akkor is érdemes a mű eredeti szövegével megismerkedni, mert a hazai baloldali és azon kívüli közbeszéd számára is számos aktuális kérdést tesz fel.

Az elnyomottak pedagógiája kétségtelenül provokatív mű, amely – amint igyekszem érvekkel megmutatni a következőkben – rendkívül aktuális a magyar kontextusban is. A címe némileg